

FITXA DE LA FOSSA COMUNA D'ALGAIDA.

Municipi: Algaida.

Indret:

Fossa 1.- Cementiri municipal.

Fossa 2.- Coll de la Grava.

Fossa 3.- Sa Pedrera.

Fossa: Tres fosses amb civils.

Tipologia:

Fossa del cementiri.- probable.

Fossa del Coll de la Grava.- Il·localitzable.

Fossa de Sa Pedrera.- Il·localitzable.

Desapareguts:

Fossa del cementiri.- 1 persona identificada i 2 sense identificar.

Fossa del Coll de la Grava.- 1 persona identificada.

Fossa de Sa Pedrera.- 1 persona identificada.

Investigació.- Lara Gelabert Batllori.

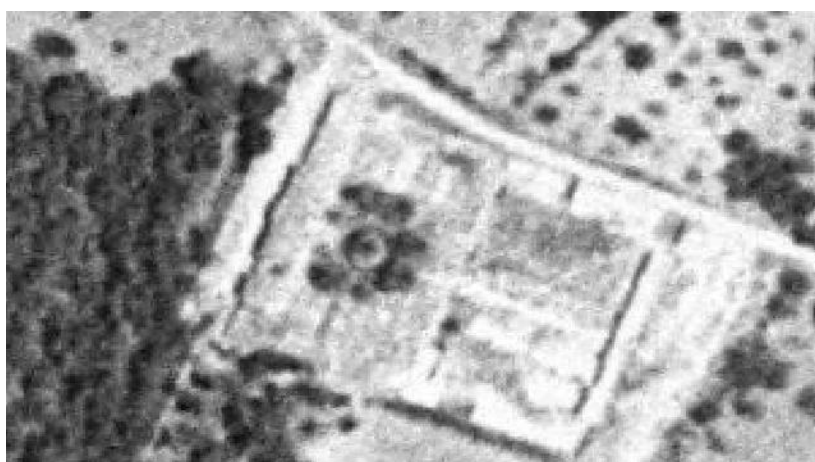
FOSSA COMUNA D'ALGAIDA

Lara Gelabert Batllori

Dades de la fossa:

1) Localització i medi físic¹⁵:

El lloc on foren enterrades les víctimes que assassinaren a Algaida o als seus voltants és l'ossera del mateix cementiri d'Algaida.

Cementiri d'Algaida. Fotografia aèria 1956.

Cementiri d'Algaida. Fotografia aèria 2006.

15 Fotografies aèries extretes de la web www.ideib.cat.

La seva construcció i ubicació actual respon a les diferents mesures higièniques sanitàries promulgades a Mallorca durant el s.XIX, per tal de solucionar els problemes de sanitat pública derivats de les diferents epidèmies desfermades a Mallorca i que van causar milers de morts. Fins llavors s'enterraven els difunts dins les esglésies o en fossars propers, però finalment, el 1820 s'ordenà que tots els pobles de Mallorca habilitessin espais a les afores dels pobles per tal d'enterrar-hi els morts. Així, tot i que les primeres disposicions per a la construcció de cementiris són de 1804, no va ser fins 1821 i 1823 quan varen començar a construir-se als diferents nuclis urbans mallorquins (Sales 2002). Així mateix, el 3 d'abril de 1787 es promulgà una cèdula reial sota el mandat del rei Carles III segons la qual s'ordenava la construcció de cementiris a les afores dels pobles i ciutats de tot l'estat espanyol. La construcció del cementiri d'Algaida a la segona meitat del segle XIX. Des de llavors, i com s'explica al següent apartat, ha patit diverses modificacions.

El cementiri d'Algaida és de propietat municipal i es troba a la mateixa vila i municipi mallorquí situat al centre de l'illa, a l'est de la capital; pertany a la comarca del Pla. Limita amb els municipis de Palma, Santa Eugènia, Sencelles, Lloret de Vistalegre, Montuïri i Lluçmajor.

Tot i que actualment a l'Ajuntament d'Algaida es desconeix la localització del registre d'enterraments del cementiri (document probablement destruït, ja que d'uns anys ençà tot el procés s'automatitza per via informàtica) disposem d'alguns casos de víctimes que considerem que molt probablement estarien enterrades el cementiri de la localitat. El cas més clar és el de Rafel Clar Amengual, "Mestrès"(1882 – 1936), l'amo de Son Gener de Randa, tot i que no està clar si estaria en una tomba individual o hauria estat abocat a l'ossera. A la mateixa ossera també s'hi hauria dipositat el cos d'una persona no identificada que es va localitzar enterrat a la finca de Binicomprat, que molt probablement correspondria a un republicà assassinat. Així mateix existeixen altres cassos possibles com el de Gabriel Llaneras Llull (afusellat a la Finca de Sa Pradera el 18 d'agost de 1936) i víctima desconeguda que hauria estat abocada a l'ossera del cementiri després d'haver estat assassinada entre Bunyola i Algaida el 2 de setembre de 1936.

D'altra banda, existeix el cas ben conegut de Joan Bibiloni Capellà (1905 – 1936) qui fou assassinat pels voltants de la vila d'Algaida, sense conèixer el lloc del seu enterrament que probablement va ser en algun punt de fora vila.

2. La fossa del cementiri d'Algaida

2.1. L'ossera del cementiri d'Algaida

El tipus de fossa que tenim és la mateixa ossera del cementiri que hauria estat utilitzada per abocar els cossos de les víctimes portades allà posteriorment a la seva execució. El motiu de la seva deposició radicaria en la proximitat del cementiri respecte el lloc d'assassinat de les víctimes i en la comoditat d'abocar-les en un ossari prèviament construït, comptant amb la connivència de les autoritats municipals que s'ocupaven en aquell moment de la gestió del cementiri d'Algaida.

Com hem dit anteriorment, el cementiri d'Algaida es construeix a la segona meitat del segle XIX, produint-se els primers enterraments cap allà el 1860. Existeixen dues osseres construïdes en aquell moment i que avui en dia han estat abandonades per una de nova que es feu als anys 50 amb motiu de la primera gran remodelació i ampliació que patí el cementiri. Segons aquesta, cap allà el 1950, davant les necessitats d'espai per a nous enterraments, es destrueix el que es coneixia com a cementiri dels no batejats on eren enterrades les persones no creients, la gent que es suïcidava i tots aquells considerats indignes de no descansar en sòl sagrat. Les restes que es van extreure per realitzar aquesta ampliació s'abocaren a les osseres del cementiri, les que es van fer al mateix moment que aquest es construí a la segona meitat del segle XIX.

Per tant, actualment a Algaida hi ha tres osseres municipals, dues de les quals no s'utilitzen des dels anys 50 en favor d'una de nova que es feu amb l'ampliació que es produí en aquell moment. Cap d'elles ha patit intervencions ni s'ha vist alterada amb les noves obres de remodelació i ampliació que actualment es porten a terme al cementiri d'Algaida. Les reformes realitzades més recentment són les que tot seguit esmentem. Mitjançant Decret de Batllia núm. 193, de 25 de maig de 2010, es varen adjudicar provisionalment les obres de reforma del tanatori del cementiri d'Algaida a l'empresa CONSTRUCCIONES TROBAT ALGAIDA, SL. Les obres consistirien en la reforma de l'antic tanatori del cementiri per tal d'eliminar barreres arquitectòniques i facilitar l'accés a persones de mobilitat reduïda, així com a millor el condicionament de les sales de vetlla (millora del bany, nous tancaments exteriors, l'aïllament tèrmic existent la dotació d'un sistema de climatització). Les reformes (a partir d'una ajuda estatal de 31.000 euros) també inclourien la millora de l'eficiència energètica de la xarxa elèctrica del cementiri

(soterrant i ampliant la potència de la xarxa per tal d'evitar les caigudes de tensió d'un 10% que s'hi produïen). Des de l'1 de juliol de 2010 l'Ajuntament d'Algaida contractà l'empresa LLAR D'ESTELS SL per realitzar les tasques de gestió dels cementiris d'Algaida, Pina i Randa, encarregats tant de l'organització de les vetlles dels difunts, com de les inhumacions i exhumacions realitzades i de controlar l'accés als recintes funeraris.

A més a més d'aquestes reformes, que avui en dia ja estan finalitzades, també s'ha produït l'ampliació del cementiri d'Algaida, que tot i no estar completament finalitzada es troba en un estat molt avançat de construcció.

Pel que fa a les persones que es trobaven enterrades a la fossa del cementiri, el cas més clar és el de Rafel Clar Amengual. Segons indica el seu registre de defunció, va ser portat al cementiri d'Algaida des de la finca del Pinaret, on el varen trobar. No sembla probable¹⁶ que l'enterressin en una tomba particular ja que era de Llucmajor i no tenia tomba pròpia al cementiri d'Algaida¹⁷. Malgrat això, l'actual fosser esmenta que un recent difunt no és habitualment abocat a dins s'ossera i que, tot i no tenir tomba, es disposa a un nínxol municipal; no obstant, desconexem si la normativa era la mateixa el 1936 i ens sembla poc versemblant que les mateixes autoritats que l'havien assassinat, o que ho havien permès, es prenguessin la deferència d'enterrar-lo en una tomba individual. No obstant, tot i que suposadament hagués tingut una tomba pròpia, el seu cos s'hauria abocat passat un temps (que actualment és de cinc anys) a una de les osseres del cementiri. El fet de tenir-ne més d'una dificulta la localització concreta de les seves restes, encara més si tenim en compte que el 1936 encara estava en funcionament l'antic cementiri dels no batejats i que podia haver estat dipositat primerament en aquest; en aquest cas, el seu cos s'hauria dipositat de manera secundària en fer l'ampliació dels anys 50 a una de les dues osseres antigues del cementiri, les que s'empraven des de la segona meitat del segle XIX quan aquest es construï. Per tant, sigui com sigui, creiem que podem considerar amb força seguretat que el seu cos actualment estaria dipositat en una d'aquestes dues fosses, tant si va ser-hi abocat directament, com si ho feu en una tomba individual, com si el varen enterrar a l'antic cementiri dels no batejats. Ens sembla poc probable que estigués a l'ossera actual ja que aquesta es va fer als anys 50 i les seves restes haurien passat a les antigues osseres per les raons que hem exposat més amunt però que de nou reiterem: si estigué al cementiri dels no batejats el dipositaren amb al resta de cossos a les osseres antigues mentre es feien les

16 Afirmació realitzada pel testimoni directe de l'historiador de la localitat d'Algaida Rafel Antich Servera.

17 Val a dir que no hem localitzat cap làpida al cementiri amb el seu nom i un dels fossers municipals ens informa que desconex la seva localització, que només es podria saber a partir d'un familiar del que, malauradament, no disposem.

obres d'ampliació, i si tenia una tomba individual passà a l'ossera molt abans que aquestes es realitzessin¹⁸.

Pel que fa a l'altre individu no identificat que estaria enterrat també al cementiri, el més lògic és pensar que les seves restes serien abocades a l'ossera un cop el dugueren de la finca de Binicomprat on va ser localitzat. No obstant, els testimonis que tenim asseguren que aquest fet es produí sobre els anys 50, al mateix moment on s'ampliava el cementiri. Per tant, no podem saber si ja s'hauria acabat l'ossera nova i estaria dipositat allà, o, per contra, l'haurien abocat a una de les velles, sent impossible afinar sobre aquesta qüestió degut a l'escassetat de dades al respecte.

2.2. Fossa de Gabriel Llaneras Llull

Desconeixem el lloc d'enterrament de Gabriel Llaneras Llull qui fou assassinat a la finca de Sa Pradera el 18 d'agost de 1936. És probable que fos enterrat en un punt determinat de fora vila proper a la zona on va ser assassinat; no obstant, tampoc es pot descartar que l'haguessin dut directament al cementiri d'Algaida i fos abocat una ossera, estalviant-se la feina d'haver d'excavar una fossa a propòsit per dipositar-hi el cadàver. Sigui com sigui, no podem determinar amb certesa el seu lloc d'enterrament disposant arar per ara d'hipòtesi que no podem contrastar.

2.3. Fossa de Joan Bibiloni Capellà

De la mateixa manera que ocorre amb la víctima anterior, no sabem on va ser enterrat Joan Bibiloni Capellà després de ser torturat i assassinat pels falangistes que acabaren per cremar-lo viu. En el seu cas, sembla probable que l'enterressin a fora vila, prop del lloc on l'assassinaren, a diferència del cas anterior on podria haver estat portat al cementiri d'Algaida. En el cas de Joan Bibiloni, es coneix que va ser cremat a la carretera del coll de la Grava, a la finca de s'Horteta que es troba a la carretera de Montuïri. Es coneix popularment (tal i com ens ho confirma l'historiador Rafel Antich Servera) que va ser enterrat a fora vila, sent molt difícil de precisar el lloc exacte. A més a més, hi ha testimonis que asseguren que al lloc on l'enterraren l'herba s'hi formà un baldó mentre que d'altres asseguren que no hi tornà a créixer l'herba. Sigui com sigui, no podem determinar el punt exacte on romanen les seves restes, però podem assegurar amb força certesa que estaria enterrat en algun punt de vila, probablement prop del lloc on l'assassinaren.

18 L'actual fosser del cementiri tot i desconèixer l'emplaçament de les víctimes esmentades, corrobora aquesta teoria a partir dels seus coneixements sobre el funcionament i gestió dels espais d'enterrament.

2.3. Fossa d'una persona desconeguda¹⁹

Finalment, hi hauria una tercera víctima que no hem pogut identificar que fou assassinada amb 47 anys al kilòmetre 19,1 de la carretera de Bunyola a Algaida. La inscripció de la seva defunció es realitzà el 2 de setembre de 1936.

Val a dir, tal i com es mostra al documental de la col·lecció “Memòria i oblit d'una guerra” referent al poble d'Algaida, que el fill d'Antoni Trobat Oliver, esmenta les sortides nocturnes que feien les autoritats locals, militars i religioses, on eren executades indiscriminadament persones contràries al règim feixista²⁰; és probable que en una d'aquestes fos assassinat el desconegut que aquí esmentem.

3. Dades de les persones desaparegudes que hi ha a Algaida

L'única víctima identificada que amb certesa hauria estat dipositada al cementiri d'Algaida seria Rafel Clar Amengual, “Mestrès”(1882 – 1936). L'amo de Son Gener de Randa, va ser torturat i assassinat a la font de la carretera de Lluçmajor a Algaida, on avui hi ha l'indicador de la carretera.

Així mateix, segons la informació aportada per Rafel Antich, sembla clar el cas d'una víctima trobada als anys cinquanta a la finca de Binicomprat mentre s'hi realitzaven treballs agrícoles; aquesta hauria estat portada al cementiri d'Algaida després d'haver-se trobat, tot i que no existeix cap document oficial que informi ni aporti llum sobre la qüestió.

A banda d'aquestes dues víctimes més o menys confirmades, existirien dos casos més que és probable que es trobessin al mateix lloc. Serien els casos de Gabriel Llaneras Llull, afusellat a la Finca de Sa Pradera el 18 d'agost de 1936, i un desconegut que va ser assassinat entre Bunyola i Algaida el 2 de setembre de 1936, segons el testimoni de Rafel Antich Servera; no obstant, també podrien estar a fora vila, prop d'on el mataren.

Per tant, tindríem 2 individus dipositats a l'ossera d'Algaida amb força certesa, un d'ells identificat i l'altre provinent d'un enterrament secundari sense determinació concreta. A més a més, existirien altres 2 casos per confirmar dels quals no tenim gaire certesa al respecte, amb una víctima identificada i l'altre desconeguda.

Val a dir que en un primer moment havíem situat en Josep Santandreu Canyelles “Llavorí”. Era de Santa Maria i estava casat quan l'assassinaren amb quaranta anys entre Santa Eugènia i Algaida, o bé a l'agost o el 26 d'octubre de

¹⁹ Consta com la víctima d'Algaida número 75 al registre de difunts del terme.

²⁰ Antoni Trobat, concretament, esmenta el testimoni d'un amic seu que una nit, a les quatre de la matinada, s'amagà en veure venir quatre ombres, que en arribar a la seva alçada pogué identificar com el rector d'Algaida, el capellà Joia i dos falangistes algaidins, en Miquel Mena i en Toni Torres, que tornaven de cometre dos assassinats a les afores del poble.

1936. Vivia a fora-vila i pertanyia al Partit Socialista. Sembla ser (segons el testimoni de l'historiador Mateu Ramis) que el falangista que anà a casa seva a cercar-lo per assassinar-lo tenia un deute amb ell de 500 pessetes, probablement el vertader motiu al rerefons ja que la seva activitat política era mínima. Actualment, una neta seva encara viu al carrer dels Molinets de Santa Maria de la Salut, al número 57. Si bé consideràvem que podria estar enterrat a Algaida, després d'aquest descobriment sembla més versemblant que estigués al terme de Santa Maria, canviant de circumscripció en conseqüència a la seva nova possible localització.

Més complicat és el cas de Joan Bibiloni Capellà (1905 – 1936), va ser torturat, tirotejat, arrossegat per un cotxe i cremat al Coll de la Grava, carretera de Montuïri a Sant Joan, finca Horteta. El 20 de novembre de 1936 l'ofici de l'Ajuntament número 883 el considera desaparegut de la vila. Estaria enterrat a fora vila, tot i que no hi ha acord sobre el lloc exacte i sembla molt difícil de definir.

3.1. Dades de les persones enterrades a l'ossera del cementiri d'Algaida

CLAR AMENGUAL, RAFEL. “MESTRÈS”(1882 – 1936)²¹

Fill de Guillem Clar i Creus (adobador d'ofici) i Margalida Amengual Duran. Nasqué a Lluçmajor a les dues de la matinada de l'onze de desembre de 1882. No va ser inscrit el seu naixement al jutjat de Lluçmajor fins el 6 de desembre de 1916, cinc dies abans de complir 34 anys. Es va casar amb Esperança Vicenç Cardell amb la que tingué un fill i una filla; vivien a Lluçmajor, al carrer dels Pescadors número 9. Era pagès i partir de 1933 aproximadament es va encarregar de la possessió de Son Gener a Randa, traslladant-s'hi a viure amb la seva família. Era socialista i republicà, i patí les tortures dels falangistes que alguna vegada el van fer beure oli de ricí a Lluçmajor. La seva actitud combativa i el fet que seguí defensant el seu posicionament polític malgrat les amenaces, foren sens dubte fets que propiciaren el seu assassinat.

El 28 d'agost de 1936 a les 22h es van presentar a Randa quatre falangistes de Lluçmajor. Acompanyats per un algaidí de la localitat, anaren a Son Gener a cercar en Rafel i se l'endugueren. El ficaren dins un cotxe i se l'emportaren cap a la font que hi havia on avui hi ha situat l'indicador Lluçmajor-Algaida; pocs minuts després es sentiren els crits d'en Rafel seguits de trets, tal i com testimonià un falangista que feia guàrdia. Així mateix, la seva dona, qui també va sentir els trets, va enviar el seu fill de dinou anys a esbrinar què havia succeït amb el seu pare, el cadàver del qual va ser trobat a la finca del Pinaret i va ser portat al cementiri d'Algaida, inscrivint-se la seva defunció al jutjat

21 Al Diccionari Vermell de Llorenç Capellà hi figura també una víctima amb el nom de Rafel Clar i Amengual, però es tracta d'un fuster d'Alaró de les Joventuts Socialistes que fou assassinat al Camí Roig de Palma el 15 d'agost, quan tenia 29 anys. Creiem que es tracta d'una altra víctima diferent de Rafel Clar Amengual “Mestrès”, que no figura a l'obra de Capellà.

deixant constància de la seva mort: “(...) *en la finca Es Pinaret el día ventiocho del actual sobre las ventitrés horas a consecuencia de heridas recibidas*” (Antich 2002).

Pel que fa a l'autoria del seu assassinat, s'havia considerat que podia haver estat en mans de falangistes d'Algaida. No obstant, Rafel Antich Servera considera improbable aquesta qüestió degut al fet que la seva mort es produí de manera immediata al seu apressament, sense haver donar temps a desplaçar-se fins a la carretera de Lluçmajor; a més pel fet que la seva mort va ser inscrita al registre, pràctica no habitual pels falangistes algaidins²². Es conta que li tallaren l'orella per mostrar-li al seu pare, prova de la seva mort, tot i que els mateixos falangistes negaven la seva mort.

Dels seus descendents sembla que no en queda cap, sent fins fa poc la vídua del seu fill l'únic testimoni directe, però es tracta d'una dona d'edat avançada que probablement avui ja no sigui viva (segons informa l'historiador Rafel Antich “Xeremec”).

3.2. Gabriel Llaneras Llull

LLULL LLANERAS, GABRIEL

Natural de Porreres, ferrer i membre d'Esquerra Republicana. Tenia 50 anys quan l'assassinaren dins el terme d'Algaida, afusellat a la Finca de Sa Pradera el 18 d'agost de 1936. El seu germà Jordi formà part dels catorze Porrerencs morts a Son Coletes en una mateixa vegada.

3.3. Joan Bibiloni Capellà

BIBILONI CAPELLÀ, JOAN (1905- 1936)

Va néixer al Carrer Nou, 16, Algaida a les 15h el dia 3 de maig de 1905. Li deien de Can Monet i no estava afiliat a cap partit polític. Es casà de primeres noces amb Antònia Oliver Garcies (de malnom Gaspana) el 6 de desembre de 1923, amb la que tingué quatre fills, dos dels quals moriren poc temps després d'haver nascut. Després de quedar vidu, es tornà a casar el 24 d'aril de 1933 amb Catalina Oliver Garcies (germana de la seva primera esposa) també anomenada Gaspana, amb la que tingué un fill i una filla.

22 “Per tot allò que he pogut aclarir, és més que improbable que aquest algaidí participàs en l'assassinat, ja que, al cap de pocs minuts d'haver-se'n anat en Rafel i els falangistes, ja se sentiren els trons i és quasi impossible que l'algaidí esperàs a la carretera de Lluçmajor, perquè, primerament, volien dur-se'l a matar al portell de Gràcia, però els falangistes que estaven de guàrdia a la portassa els desencararen perquè hi havia una altra guàrdia de falangistes en aquell lloc i corrien el perill que els rebessin a trets en creure que havien burlat el control de Randa. Per altra banda, els assassinats pels falangistes algaidins no s'inscrivien en el registre de defunció sinó que simplement desapareixien.” (Antich 2002: 35).

Era picador de marès i ciclista. Després d'una volta en bicicleta per Catalunya, va posar un botiga al Colomer amb els guanys que n'havia tret de la mateixa, i més endavant, al carrer del Sitjar, 2, on hi vivia, posà una carnisseria i un cafè. Gaudia d'una posició social benestant que li permetia, entre altres coses, disposar d'un cotxe Ford, que es va comprar el 1935, l'any després d'haver-se comprat un Peugeot. Els falangistes van requisar el seu cotxe i el van fer servir en seva activitat assassina, per després passar a formar part de l'exèrcit. Consta a l'Ajuntament d'Algaida, a l'ofici número 883 del 20 de novembre de 1936, s'informa al recaptador de la zona de Palma que “(...) *referente al coche, según referencias, presta servicio en la aviación; respecto al individuo, se ignora su paradero por haber desaparecido de esta villa.*” (Antich 2002).

El motiu del seu assassinat seria més aviat de caire personal i no polític. El 19 de juliol de 1936 quan anava per la carretera de Palma a Algaida en bicicleta amb el seu germà Felip. A les costes de Xorrigo, va observar el seu cotxe Ford conduït per falangistes, els quals el perseguiren a trets fins a Sant Jordi, sense donar-li caça finalment. Sembla ser que el seu germà va ser agredit per un dels falangistes amb el culata del seu fusell, fruit de la frustració que els havia provocat no capturar-lo. Hi ha diversitat d'opinions sobre el seu amagatall, ja que d'una banda, Llorenç Capellà esmenta que va romandre amagat a prop de la refinadora del Pont d'Inca, mentre que Rafel Antich Servera assegura que es va amagar en un bosc prop d'un hort; aquest darrer esmenta com el fill dels hortolans, que llavors comptava amb 12 anys, li donava pa i llet, després d'haver-li promès en Joan que si li donava de menjar i no deia res als seus pares, li regalaria una bicicleta.

Els falangistes el cercaven de manera acarnissada, malgrat no pertànyer a cap partit polític, moguts per l'interès dels seus béns i esperant al seva apropiació; a la plaça del poble, un dels feixistes locals garantia una recompensa per la persona que el delatés.

El 18 d'agost es presentà a Can Buscaneta un cotxe amb falangistes i el caporal de la Guàrdia Civil d'Algaida, on estigueren a punt de matar Joan Bibilioni i l'amo de l'hort; finalment, van endur-se en Joan i el fill dels hortolans a Algaida, on els van tenir tancats a l'Ajuntament fins el dia 21 d'agost, quan els van dur al coll de la Grava (a la carretera entre Montuïri i Sant Joan) a la finca de l'Horteta, on van ser torturats. En Joan rebé diversos trets de bala i va ser arrossegat pel cotxe que conduïen els falangistes, que acabaren per cremar-lo viu entre les 15 i les 16 hores. Rafel Antich recull el testimoni d'un montuïrer que passava per la zona, i que va presenciar els fets; aquest assegurava que demanà als falangistes què farien amb el nen, fill dels hortolans, i ells asseguraren que se l'emportarien a fer una volta; finalment, va poder escapar aprofitant un moment on els falangistes van deturar el cotxe per parar-se a orinar quan eren a la Creu Vermella. El mateix dia de la seva mort, naixia el seu

darrer fill, fent constar al jutjat que el pare tenia “(...) 31 años de edad, vecino de esta villa, hoy ausente de la misma.” (Antich 2002).

Actualment té una filla de la seva primera dona que viu a Algaida al carrer del Colomer i dos fills (un fill i una filla) que viuen a Palma.

3.4. Persona desconeguda enterrada als afores d'Algaida

Desconeixem completament la seva identitat, però sembla ser que es tractava d'un home de 47 anys. Vestia americana i pantalons de ratlla fosca i camisa també ratllada, amb calçotets blancs i espadenyes, i capell ample de palla. Tenia el cabell i els ulls negres, i la seva alçada era normal i l'aspecte robust. Segurament era de fora d'Algaida (l'historiador Rafel Antich Servera així ho afirma) es que hauria estat assassinat de nit (el 2 de setembre de 1936) al quilòmetre 19,1 de la carretera entre Bunyola i Algaida.

4. Viabilitat d'exhumació dels cossos

4.1. Ossera d'Algaida

Com hem dit més amunt, és probable que Rafel Clar Amengual es trobi a una de les dues osseres antigues del cementiri d'Algaida, sense poder determinar a quina de les dues. De cara a la localització de les seves restes, és molt problemàtica tenint en compte les característiques pròpies d'una ossera, on s'hi aboquen moltes restes que es barregen de manera inevitable. Els cossos es descomponen i els esquelets es desarticulen amb el que es dona lloc a una amalgama de cadàvers on, segons el volum de restes, poden haver-hi milers i milers d'ossos, sent molt difícil discriminar esquelets sencers entre tot el cúmul de restes. Així mateix, de cara a identificacions d'ADN el problema segueix vigent, ja que caldria provar amb tots els ossos que surtin de l'ossera fins trobar el que coincideixi amb l'ADN de Rafel Clar.

Per tant, creiem que és poc viable i molt complicada la localització de les restes de Rafel Clar Amengual ja que es trobaria a una des les dues osseres antigues del cementiri d'Algaida, que estan en ús des de la segona meitat del segle XIX, el que ens dona una indicació del volum de restes que s'hi poden trobar, barrejades amb el seu cos; a més a més, com hem esmentat més amunt, als anys 50 foren abocades les restes de l'antic cementiri dels no batejats, quan aquest va ser destruït per ampliar el cementiri, incrementant-se la barreja de restes humanes a les osseres. Seria molt difícil per no dir impossible localitzar l'esquelet de Rafel Clar Amengual entre aquest cúmul de restes, al que li hem de sumar possibles alteracions post-deposicionals, fruit de les condicions climàtiques i de l'estat de la fossa (recordem que van ser construïdes la segona meitat del segle XIX) que haguessin contribuït a la degradació de les seves restes òssies.

Pel que fa a l'altra víctima, que va ser trobada a la finca de Binicomprat, el problema és el mateix que en cas de Rafel Clar, ja que tenim el problema afegit que no sabem quina és la seva identitat; d'altra banda, al ser portat al cementiri als anys 50 podria ser que a més de poder-se trobar a les osseres antigues estigués a la nova que es va fer llavors, sent impossible determinar aquesta qüestió.

4.2. Fossa de Gabriel Llaneras Llull

D'entrada l'exhumació de les seves restes és pràcticament impossible, partint del fet que desconeixem el seu lloc d'enterrament. No obstant, si no es troba en una zona on es realitzin treballs agrícoles que hagin pogut destruir el cadàver, o altres agents tafonòmics (com la humitat, la remoció de terres, l'acció de rosegadors o altres animals, etcètera), si el lloc d'enterrament no ha patit alteracions (cosa que per ara desconeixem) podria ser exhumat amb forces garanties, en el cas que es pogués localitzar (qüestió impossible, ara per ara). Al aparèixer tan sols un cos, seria relativament senzill contrastar-lo amb l'ADN dels seus descendents i confirmar o no que es tracta efectivament de Gabriel Llaneras.

No obstant, recordem que no està clar si va ser enterrat a fora vila o portat després al cementiri d'Algaida. De confirmar-se aquesta darrera suposició, tindríem els mateixos problemes que en el cas de Rafel Clar; no sabem a quina de les dues osseres estaria, sent una feina titànica identificar les seves restes en un maremàgnum d'ossos humans dipositats des de la segona meitat del segle XIX fins els anys 50 on es fa la nova ossera a Algaida.

4.3. Fossa de Joan Bibiloni Capellà

Amb el seu lloc d'enterrament tenim el mateix problema que l'anterior; però en aquest cas sembla estar més confirmat que estaria enterrat a fora vila. Al conèixer amb més precisió el lloc on fou assassinat i probablement enterrat, es podria fer una prospecció del terreny (aplicant mètodes geofísics, de la mateixa manera que s'empren per localitzar restes arqueològiques) que confirmaria si hi ha restes enterrades. En el cas de trobar-se, es podria fer una contrastació d'ADN que confirmaria la identitat de les seves restes. No obstant, hem d'afegir les possibles alteracions post-deposicionals que hagin patit les restes així com l'acció antròpica derivada de treballs agrícoles o d'altres accions, que hagin contribuït al seu deteriorament o, fins hi tot destrucció. Malgrat això, seria relativament senzill confirmar la seva deposició o no a la finca, ja que es tracta d'un cos enterrat de manera individual que a més va ser cremat, qüestió que fàcilment es pot diagnosticar amb un anàlisi visual de les restes òssies; per tant, amb un georadar es podria fer una prospecció de la zona per confirmar que allà hi ha restes humanes enterrades, sent viable la seva posterior inhumació i identificació del cadàver.

4.4. Fossa de la persona desconeguda

Ara per ara és del tot inviable l'excavació d'aquesta fossa ja que desconeixem el lloc on està enterrat. D'altra banda, tot i trobar-se les seves no es podrien identificar ja que no es podrien comparar amb cap anàlisi d'ADN al desconèixer la seva identitat.

Conclusió sobre la viabilitat d'excavació de les fosses localitzades a Algaida

D'entre totes les fosses, el cas que ens semblaria més viable és el de Joan Bibiloni Capellà, ja que, tot i desconèixer el lloc exacte del seu enterrament, sembla probable que estigués a la finca de s'Horteta, a la carretera del Coll de la Grava, on va ser assassinat. Es podria realitzar una prospecció per georadar que confirmaria el cas de trobar-se restes enterrades a la zona; en cas de trobar-les, el fet que l'haguessin cremat permetria identificar l'acció del foc als seus ossos, així com, al tractar-se d'un sol individu dipositat a la fossa, fàcilment es podria realitzar una contrastació d'ADN que confirmaria la identitat de les restes.

El cas de Rafel Clar Amengual ens sembla inviable, degut a què el seu cadàver està barrejat amb milers de restes d'altres cossos dipositats des de la segona meitat del segle XIX fins als anys 50 a les osseres del cementiri d'Algaida, a banda que no sabem a quina de les dues estaria; seria impossible discriminar el seu cos dins d'aquesta barreja, esdevenint inútils les contrastacions d'ADN que s'haurien de realitzar sobre totes les restes òssies per determinar quines són seves o no.

El cas de Gabriel Llaneras Llull també és inviable ja que no està clar el lloc on fou enterrat (ni assassinat), sent tant probable que estigués a fora vila com a la mateixa ossera del cementiri d'Algaida, tenint el mateix problema que en el cas de Rafel Clar.

Finalment, el cas de l'individu desconegut és del tot impossible al desconèixer tant el seu lloc d'enterrament com la seva pròpia identitat.

5. Fonts d'informació

Col·leccionable del Diari de Balears Memòria Civil. Mallorca en Guerra (1936 – 1986). Número 22, pàgina VI (1986).

Capellà, Llorenç (1989) Diccionari Vermell, Editorial Moll, Mallorca.

Antich Servera, Rafel (1993; 2a edició 2002) Memòria als republicans víctimes de la repressió feixista a Algaida durant la Guerra Civil de 1936, Consell de Mallorca.

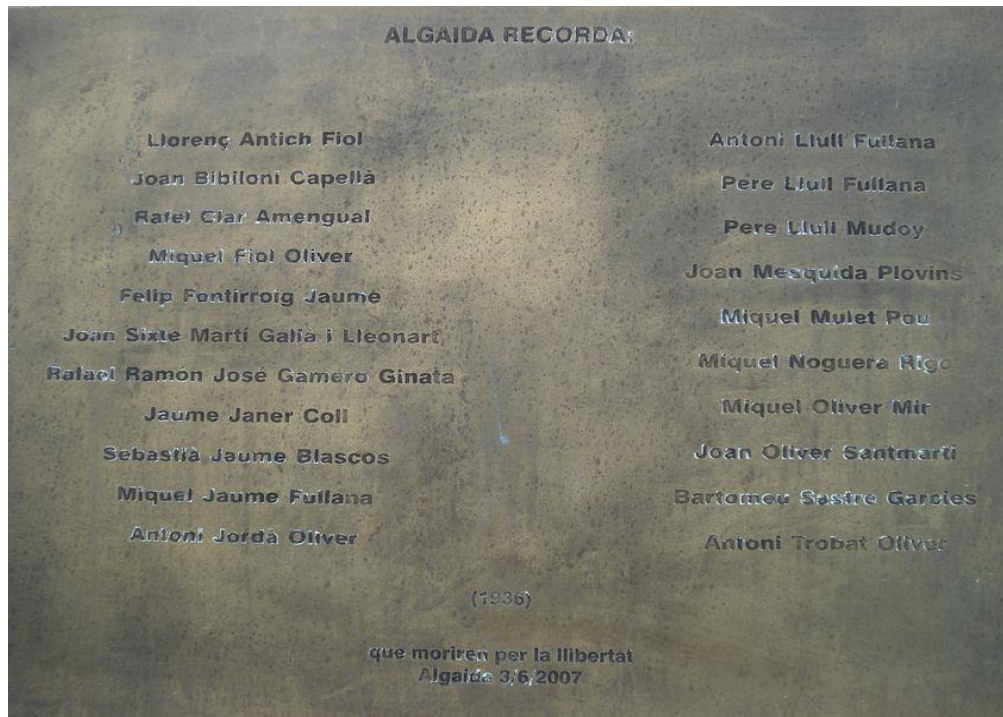
Sales, Vives Pere (2002) “Les obres públiques a Mallorca durant el segle XIX. Consideracions sobre l'acció de l'administració pública a l'època contemporània”, *Mayurqa* 28, pp. 53 – 74.

Documental: “Vint dies de Guerra. Algaida, la memòria és un foc colgat” a Memòria i oblit d'una guerra, 2, Cinètica produccions SL, Associació Memòria de Mallorca, Consell de Mallorca.

Testimonis orals directes:

- Rafel Antich Servera (historiador d'Algaida).
- Antoni Trobat “Pixedis”, fill d'Antoni Trobat Oliver.
- Mateu Ramis (historiador de Santa Maria del Camí).

6. Registre fotogràfic

Placa commemorativa a les víctimes d'Algaïda on figuren els noms de Rafel Clar i Joan Bibiloni

Emplaçament d'una de les osseres antigues del cementiri

Una de les osseres antigues del cementiri d'Algaida

Emplaçament de l'altra ossera antiga del cementiri

L'altra ossera antiga del cementiri d'Algaida

Actual ossera del cementiri d'Algaida

Diverses imatges de les obres d'ampliació realitzades al cementiri d'Algaida (fotografies realitzades el febrer de 2011).

Joan Bibiloni Capellà

Rafel Clar Amengual